

Львові. Канд. іст. наук М. Долинська є віце-президентом Товариства шанувальників Львова, вона – член комісії Міської ради Львова з питань охорони пам'яток.

Кафедра підтримує контакти з іншими науковими й навчальними закладами такого профілю в Україні та за кордоном, насамперед з архітектурними установами Києва, Одеси, Харкова, Рівного, Тернополя, Луцька, а також Мюнхена, Варшави, Кракова, Відня та інших міст. Такі зв'язки кафедра розглядає як необхідну передумову своєї успішної наукової діяльності та підготовки кадрів.

Розвиток на кафедрі науково-дослідної та проектно-творчої роботи створює сприятливу обстановку для навчання студентів. Студенти виконують курсові та дипломні проекти на теми, які відображають широкий спектр реальних проблем збереження й адаптації архітектурних пам'яток в умовах сучасного містобудівництва. Студентські роботи систематично демонструються на виставках, отримують нагороди. Тільки в 2000 році роботи студентів, виконані на кафедрі, виставлялися в Кракові, Мажовці, у Львові, в Жовкві, в Бережанах, в Белзі та інших містах.

Загалом протягом часу свого існування кафедра реконструкції та реставрації архітектурних комплексів чітко з'ясувала коло своїх обов'язків, а також сферу своєї діяльності. Кафедра в основному сформувала свій кадровий склад на рівні сучасних вимог, налагодила наукову й творчу діяльність, творчі зв'язки, сформувала чітко свою методичну позицію з питань підготовки спеціалістів, отримала у цій справі конкретний результат. Колектив кафедри має чітко вироблений план розвитку своєї подальшої діяльності він докладе всіх зусиль, щоби зробити свій внесок у систему української архітектурної освіти.

УДК 711.712.23:196.5

М.В. Бевз

ПРОБЛЕМИ РЕГЕНЕРАЦІЇ ЗАПОВІДНИХ ТЕРИТОРІЙ ІСТОРИЧНИХ МІСТ

© Бевз М.В., 2001

Розглядається питання про охорону історичних міст та, зокрема, завдання збереження складених архітектурно-планувальних систем та їх регенерацію. На вибраних прикладах подано оцінку збереженості історичних міст та забезпечення їх охорони і розвитку за допомогою пам'яткоохоронної документації. Показано необхідність вдосконалення методики регенерації заповідних територій міст.

The question of protection of historical towns of the West Ukraine and the tasks of preservation and regeneration of assembled architectural-planning systems are considering in this article. The appraise of kind of preserving of historical towns and providing their development of the needing documentation of heritage preservation are presented on the examples of the selected towns: Peczenizsyn and Zsovka. It demonstrates the necessity to perfect the methods of regeneration preserving sites of towns.

Історичні міста є важливим компонентом культурного ландшафту Західної України. За висловами закордонних спеціалістів, мережа історичних міст є важливою складовою

регіональної специфіки Західної України в загальноукраїнському контексті¹. Проблема збереження, реставрації і пристосування до сучасних умов, а в окремих випадках і відтворення архітектурно-містобудівних комплексів історичних міст – це завдання, яке задеклароване в низці державних документів та постанов². У процесі реалізації політики збереження та відтворення історичних міст особливої ваги набуває питання наявності відповідної пам'яткоохоронної та проектно-реставраційної документації містобудівного рівня. Сьогодні в Україні вже сформовано вимоги до схеми опрацювання подібної документації. У 1980-х роках було складено, а на початку 90-х доповнено та затверджено “список історичних міст”³ України. Близько половини об'єктів із цього списку - західноукраїнські міста⁴.

Для міста, яке отримало статус історичного, згідно з державними нормам вимагається опрацювання спеціальної пам'яткоохоронної та реставраційної документації урбаністичного рівня. Ця документація повинна виконуватись у кілька стадій за такою схемою: а) виконання “історико-архітектурного опорного плану” міста і врахування його результатів в проекті генерального плану; встановлення пам'яткоохоронних зон та зон регулювання забудови, охоронного ландшафту; б) повна інвентаризація та паспортизація історико-культурної спадщини⁵; в) опрацювання “проекту детального планування” історичного ядра міста⁶ з врахуванням матеріалів історико-архітектурного опорного плану та інвентаризації історичної забудови; г) опрацювання “проектів регенерації”⁷ історико-культурних заповід-

¹ Larsson Bo. 4Urban qualities and multi-ethnic cultural heritage in the built environment of west Ukrainian cities - a resource for future development, town planning, urban design and tourism. Lund: University of Lund, School of Architecture, Urban Planning, 1999. 13 p.

² Закон України “Про охорону культурної спадщини” від 8 червня 2000 р.; Закон України “Основи законодавства України про культуру” від 4 лютого 1992 р.; Закон України “Про основи містобудування” від 16 листопада 1992 р.; Закон України “Про планування і забудову територій” від 20 квітня 2000 р.; Державні будівельні норми України ДБН 360-92 “Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень” від 17 квітня 1992 р.; Про затвердження Порядку визначення меж зон охорони пам'яток (наказ Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України, 41, від 26.02.2001 р.) та ін.

³ Список міст і селищ України з цінною комплексною історико-культурною спадщиною (Інструкція до складання історико-архітектурних опорних планів населених місць України. Київ: Держбуд України, 1992. 25 с.).

⁴ Маємо на увазі міста Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської, Закарпатської, Чернівецької, Рівненської та Волинської областей.

⁵ Інструкція до складання історико-архітектурних опорних планів населених місць України. Київ: Держбуд України, 1992. С. 3-6, 14-15.

⁶ Проекти детального планування окремих районів міста опрацьовувалися на практиці досить рідко (особливо стосовно історичних центральних районів міст). Для середніх чи малих історичних міст такий тип проектно-реставраційної документації найчастіше не розроблявся. Виняток становить місто Рига (Латвія), для центру якого в 1976 р. було розроблено проект детального планування реконструкції загальноміського центру. Проте відсутність в такому проекті історико-містобудівних студій та недосконалість методики реконструкції історичного ядра міста зумовили необхідність опрацювання “спеціального проекту детального планування” (так називають його автори) - проекту регенерації (див.: Пучин Э.Э. Предпроектные концепции и методические основы проекта регенерации Старой Риги. Рига: “Авотс”, 1980. С. 3).

⁷ За визначенням В. Тимофійенка: регенерація - відродження міського організму з відбудовою втрачених частин. Більш докладне визначення терміну подане В. Вечерським: регенерація (в архітектурі) - від лат. regeneratio - відродження; відтворення втрачених частин, планувально-просторової структури, композиційної цілісності та функціональної активності історичних міст або їх центрів, окремих ансамблів, архітектурних комплексів будинків і споруд. Р. виходить із концепції “живої пам'ятки”, тобто гармонійного збагачення архітектурної форми новими соціокультурними цінностями. Р.

них територій міста. Слід зазначити, що при такій схемі на третьому етапі в складі проекту детального планування доцільно опрацювати “концепцію регенерації”. Таку позицію підказує невеликий досвід, здобутий при опрацюванні проектної документації з регенерації міста Жовкви.

В останні роки стало можливим також опрацювання спеціальних “правил забудови” для кожного конкретного історичного міста чи, навіть, для якоїсь його особливой ділянки. Можна сподіватися, що уведення таких правил дозволило б значно ефективніше реалізувати пам'яткоохоронні принципи при розвитку забудови та планування міста, а також піднесло б значення проектів регенерації історичних ділянок міст.

“Проект регенерації” - це спеціальна документація, що містить науково обгрунтовані плани щодо відновлення і відтворення архітектурно-мистецької цінності містобудівного комплексу та щодо вдосконалення його функціональної системи з метою збереження і доцільного використання⁸. Опрацювання такої документації вимагається згідно з державними нормами для всіх районів історичної забудови міст, котрим надано статус “заповідних” або “заповідної історико-культурної території”⁹. Слід вказати, що широкому запровадженню такої документації у практику сьогодні заважає не вирішеність низки методичних та організаційно-правових питань. Для історичних міст Львівської області, за винятком Жовкви, не опрацьовано ще жодного такого проекту. Для міста Львова виконання такої документації вимагає також його новий статус пам'ятки всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, але роботи з підготовки проекту, на жаль, ще не розпочато. В останні роки з цієї проблеми з'явилося багато фахових публікацій у вітчизняних наукових виданнях¹⁰, тому не будемо зупинятись на цьому детально, але відзначимо головні з проблем становлення такого методу проектування. Перша – необхідність чіткішої регламентації опрацювання проектів регенерації у державних вимогах щодо складу містобудівної документації для історичних міст, зокрема, слід було б зблизити стадію створення проекту детального планування та проекту регенерації, які повинні взаємно доповнюватися. Можливе й інше вирішення - поєднання цих проектів. Такий шлях було апробовано свого часу у Ризі і він себе виправдав. Друга – необхідність вдосконалення

забезпечує виконання трьох специфічних умов міського розвитку: 1) збереження архітектурної й містобудівної спадщини; 2) пристосування історичного міста до вимог сучасного життя через модернізацію його структур; 3) поширення специфічних характеристик історичного міста на весь міський ареал з метою збереження або надання індивідуальності (Архітектура. Короткий словник-довідник / За загальною ред. Мардера А.П. Київ: Будівельник, 1995. С. 251).

⁸ За визначенням одного з провідних зачинателів та практиків методу регенерації ще за часів Радянського Союзу Е.Е. Пучина, поняття регенерації передбачає два головних аспекти перетворення старих міст (див.: Пучин Э.Э. Проект регенерации Старой Риги. Основные положения. Рига: “Автос”, 1984. С. 3): а) відтворення архітектурно-художньої цінності містобудівного комплексу (ревалоризація); б) вдосконалення його функцій з метою збереження та ефективного використання історико-культурної спадщини (ревіталізація).

⁹ Державні будівельні норми України. ДБН 360-92. “Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень” від 17 квітня 1992 р.

¹⁰ Див., зокрема: Пламеницька О. Регенерація історико-архітектурних заповідників: науково-методичні засади відтворення забудови // Теорія та історія архітектури. Київ, 1995. С. 150-163; Колосок Б. Проект ЛКЗ і концепція спадкового розвитку міст // Старий Луцьк. Науково-інформаційний збірник. Луцьк, 1998. С.94-112; Водзинський Є. Історичні міста України: дослідження та охорона спадщини // Архітектурна спадщина України. Київ, 1996. Вип. 3. Част. перша. -243-254; а також публікації В. Гусакова, Л. Прибеги, В. Завади, В. Вечерського, Т. Товстенко, Ю. Ходорковського та інших авторів у науковому збірнику праць конференції, що спеціально присвячувалася розгляду цього питання (Проблеми регенерації історичної забудови заповідних територій населених пунктів України. Матеріали науково-практичної конференції. Кам'янець-Подільський, 1994. 97 с.).

методики опрацювання проекту регенерації та поширення позитивного досвіду реалізації таких проектів. Слід вказати також ще на іншу проблему, яка пов'язана з тим, що існує значна кількість міст, що не отримали статусу історичних і не охоплені методикою регенерації. Вихід тут вбачається або в розширенні списку історичних міст, або в створенні спеціальних програм для проведення історико-містобудівних досліджень та встановлення пам'яткоохоронних заходів для ширшого кола міст чи селищ. Ця друга проблема надзвичайно актуальна, оскільки сьогодні внаслідок зростання приватних інвестицій у центри, перебудови історичних будинків, нового будівництва на вільних ділянках продовжується втрата традиційного образу та історичного планувального укладу міст. Особливо небезпечні такі тенденції для тих міст чи містечок, які малодосліджені в історико-містобудівному аспекті і не забезпечені хоча б початковою дослідницькою документацією. Маємо тут справу також з недосконалістю пам'яткоохоронного права відносно об'єктів містобудування. Якщо архітектурна будівля чи археологічний об'єкт можуть перебувати під охороною ще до оголошення їх пам'ятками, з моменту виявлення, то щодо пам'яток містобудування такий механізм не застосовується. В результаті такого стану можна спостерігати сьогодні численні “знищення” комплексів ринкових площ внаслідок видачі під забудову ділянок не у межах колишніх „червоних ліній” площ, а з відступом від них. Часом при цьому втрачаються унікальні середньовічні, ренесансні чи барокові планувальні вирішення центрів міст чи містечок.

Нижче наведемо у табличній формі дані про обстежену нами шеругу вибраних міст Львівської області, вказуючи на стан їх збереженості, приналежність до списку “історичних міст” та стан забезпеченості урбаністичною пам'яткоохоронною документацією (історико-архітектурними опорними планами, історико-архітектурною інвентаризацією забудови, проектними розробками з регенерації заповідних територій).

Таблиця добре ілюструє, що лише незначна частина історичних міст західного регіону України отримала необхідну пам'яткоохоронну документацію (історико-архітектурний опорний план), в якій встановлені види та кількість охоронних зон у місті, регламентується архітектурно-будівельна діяльність у різних зонах. Ця частина міст завдяки здебільшого працям, які виконувались в інституті „Укрзахідпроектреставрація”, дістала матеріали щодо своєї архітектурно-містобудівної історії та рекомендації із збереження цінного архітектурно-планувального укладу та складеного образу.

Проте не всі міста були охоплені подібними дослідженнями. Для прикладу, серед наведених нами 43 міст Львівської області для 38 мали б бути опрацьовані історико-архітектурні опорні плани. Проте вони опрацьовані лише для 10 міст (Бібрка, Броди, Буськ, Городок, Дрогобич, Жовква, Золочів, Роздол, Самбір, Яворів). Подібна картина й у інших областях. У Тернопільській області досьогодні історико-архітектурні опорні плани були опрацьовані лише для 8 міст (Тернопіль, Збараж, Кременець, Бучач, Підгайці, Бережани, Скала-Подільська, Чортків), тоді як список історичних міст Тернопільщини складається сьогодні з 26 об'єктів. Існує ще й іний бік цього питання. Список міст та містечок Тернопільщини у середині XIX ст. налічував біля 70 об'єктів. Тобто частина з колишніх історичних міст сьогодні втратила свій статус і стала простими селищами або й селами. Але багато із цих об'єктів не втратили своїх історичних містобудівних параметрів і є подекуди дуже цікавими взірцями історичної урбаністики.

Необхідність опрацювання пам'яткоохоронної документації містобудівного характеру можна вигідно проілюструвати на двох прикладах. Вкажемо як перший приклад – місто, що є одним із найстаріших у регіоні і яке внаслідок відсутності правильної методики робіт сьогодні уже повністю втратило своє “міське” обличчя (це Печеніжин недалеко від Коломиї в Івано-Франківській області). І другий приклад – місто Жовква, яке, навпаки, в результаті кваліфікованих досліджень та опрацювання відповідної документації сьогодні вважається одним із унікальних пізньоренесансових міст в Україні та в Східній Європі.

Оцінка збереженості та забезпечення містобудівною реставраційною науково-проектною документацією вибраної шерegi міст Львівської області

№	МІСТА	ЗМІНИ				ПРОЕКТНА ДОК-Я	
		ОБРАЗ ЗМІНЕНО ПОВНІСТЮ	ЗМІНЕНО РОЗПЛАН, СТРУКТУ РУ	ОБРАЗ РИНКОВ. ПЛОЩІ ЗМІНЕНО	ДИСТАР- МОНІЙНА ЗАБУДОВА	ІСТ.-АРХ. ОП. ПЛАН, ІНВ. ЗАБ.	ПРОЕКТ РЕГЕНЕРА- ЦІЇ
1	БЕЛЗ						
2	БІБРКА						
3	БРОДИ						
4	БУСЬК						
5	ВЕЛИКІ МОСТИ						
6	ВИННИКИ						
7	ГОРОДОК						
8	ДОБРМИЛЬ						
9	ДРОГОБИЧ						
10	ЖИДАЧІВ						
11	ЖОВКВА						
12	ЗОЛОЧІВ						
13	КАМ'ЯНКА-БУСЬКА						
14	КОМАРНО						
15	МИКОЛАЇВ						
16	МОСТИСЬКА						
17	РОЗДОЛ						
18	ПЕРЕМИШЛЯНИ						
19	РАВА-РУСЬКА						
20	РАДЕХІВ						
21	РУДКИ						
22	САМБІР						
23	СКОЛЕ						
24	СОКАЛЬ						
25	СТАРИЙ САМБІР						
26	СТРИЙ						
27	СУДОВА ВИШНЯ						
28	ТУРКА						
29	УГНІВ						
30	ХИРІВ						
31	ХОДОРІВ						
32	ХРИСТИНОПІЛЬ						
33	ЯВОРІВ						
34	ПОМОРЯНИ						
35	ДУНАЇВ						
36	РУДА						
37	ПІДКАМІНЬ						
38	СВІРЖ						
39	ОЛЕСЬКО						
40	ЯНІВ (ІВАНО-ФРАНКОВЕ)						
41	СОКОЛІВКА						
42	КУЛИКІВ						
43	КУКИЗІВ						

Печеніжин був одним із найдавніших міст із магдебурзьким правом в Західній Україні, хоча сьогодні він має ранг селища міського типу. Це досить відоме колись місто, розташоване у передгір'ях Карпат, і спеціалісти відносять його до першої десятки ранніх локацій в Україні. Магдебурзьке право поселення отримало у другій половині XIV ст. Місто розвинулося як один із давніх українських центрів видобування солі. Письмові джерела дозволяють стверджувати, що в XIV-XV ст.¹¹ тут було укріплене середмістя з ринковою площею та ратушею, а також замок. На початку XIX ст. місто вже втратило своє давнє значення і мало ранг містечка (рис. 1). В часи Другої Світової війни частина забудови центру міста була зруйнована і не відбудовувалася.

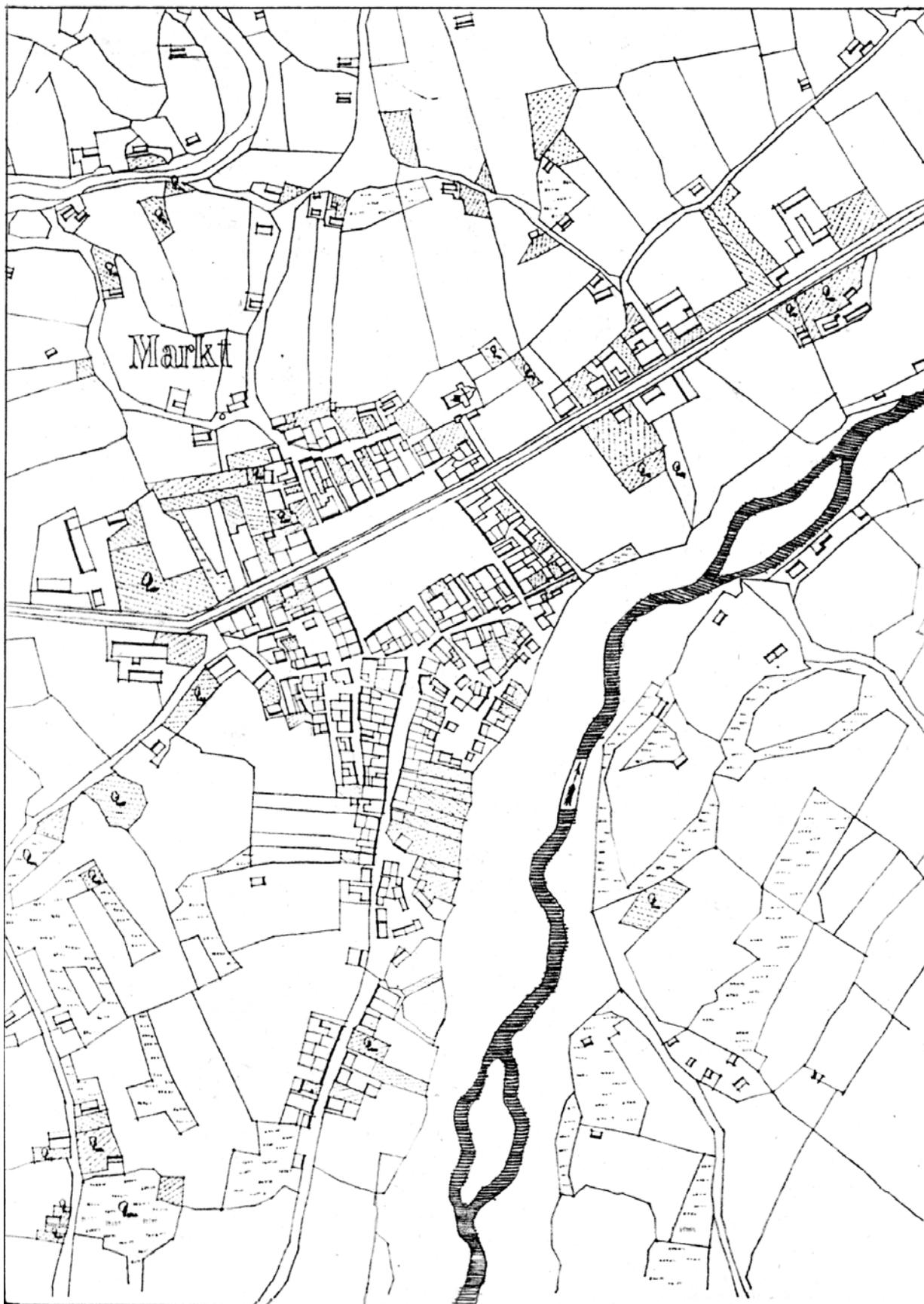
Дуже цікавими з методичного боку є плани з 1970-х років побудови нового великого міста на території Печеніжина. За проектом, який було виконано в Києві інститутом „Діпроміст“ на замовлення уряду в Москві, зносилися вся історична забудова містечка та його передмість (рис.2). Натомість мало постати нове велике місто приблизно на 150 тис. мешканців. У центральній частині цього міста мав бути розміщений великий радіотехнічний завод. Планувалось спорудити це місто за 20–25 років. Ці гігантські плани щодо нового Печеніжина не були реалізовані. Показовим у цьому випадку є сам спосіб проектування такого нового міста. Його планувально-просторова структура задумувалася не тільки без врахування існуючого поселення, його історії, історичних форм забудови, але й взагалі без врахування історичних традицій містобудування України. Цей приклад добре ілюструє методику проектування забудови міста, яка діяла в “союзні” часи. При такому підході зовсім не враховувались сформовані віками місцеві традиції у містобудуванні і, як правило, зовсім не розглядалось питання про збереження історичних урбаністичних комплексів. Сьогодні з історії Печеніжина уже опубліковано кілька розвідок, і є надія, що це старе місто здобуде відповідний статус, буде опрацьовано необхідну пам'яткоохоронну документацію та проекти його регенерації.

Жовква, що є прикладом пізньоренесансової урбаністики на українських землях, збудована за проектом італійського архітектора Павла Щасливого за схемою „ідеального міста“¹². Сьогодні місто відоме також тим, що, за версіями істориків, тут народився майбутній гетьман України Богдан Хмельницький. Першим висунув таку версію ще в XIX ст. історик Сядок Бароньч. Згодом його припущення підтримав та розвинув український історик Іван Крип'якевич.

Згідно з історичними джерелами, місто було закладено у 1594 році гетьманом Станіславом Жолкевським на території приналежного йому села Винники. Місто у формі фортеці було розплановане на південній околиці села і складалось із замку та середмістя, які були об'єднані в один комплекс. Першим збудованим об'єктом був замок-резиденція

¹¹ Босацький А.М. Печеніжин / Історія міст і сіл Української РСР. Івано-Франківська область. К.: УРЕ, 1978. С. 321-331.

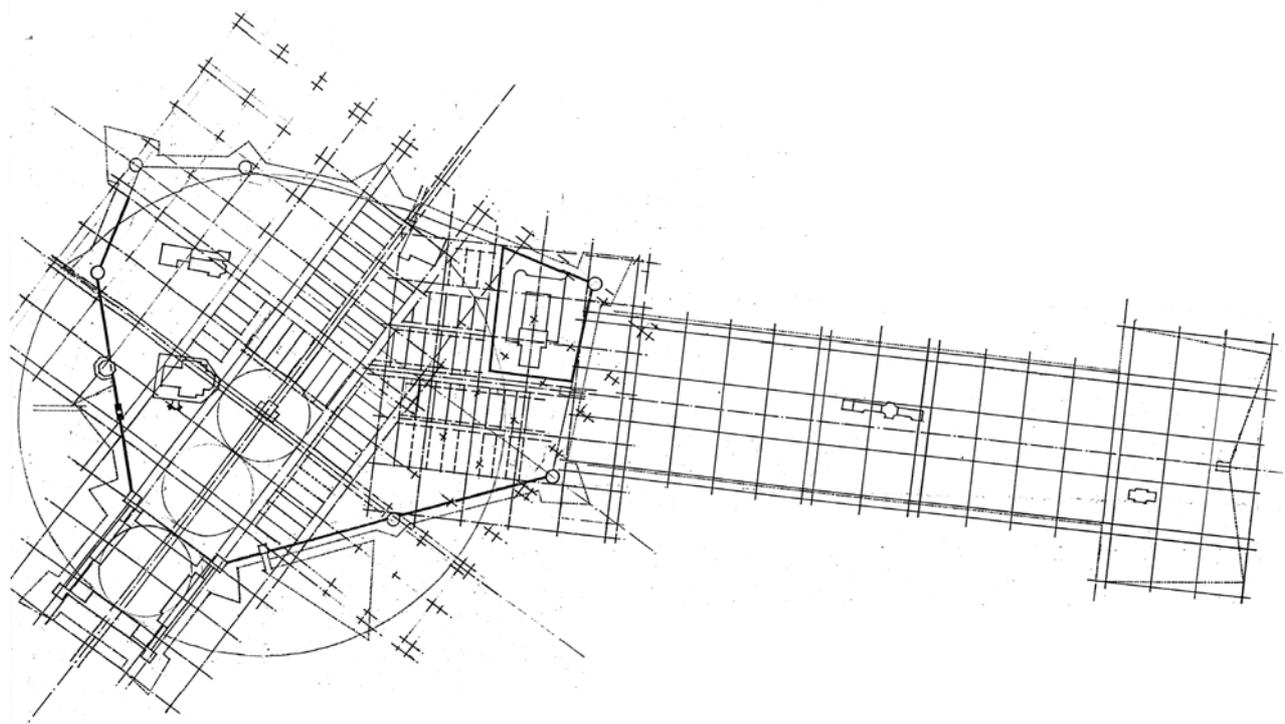
¹² Докладніше урбаністичну історію Жовкви викладено у низці праць автора. Див.: Бевз М. Архітектурно-планувальний уклад міста Жовкви у контексті європейської урбаністики // Галицька брама. 1996. 4. С. 7; Бевз М. Жовква – ренесансне „ідеальне“ місто. Українська реалізація концептуальної ідеї з трактату П'єтро Катанео / В кн.: Історична, мистецька, архітектурна спадщина Жовкви. Проблеми охорони, реставрації, використання. Жовква-Львів: 1998. С. 36-43; Бевз М. Самоврядування та архітектурний розвиток приватних резиденціональних міст в Галичині у XVII-XVIII ст. (на прикладі м. Жовкви) // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. Адміністративний устрій та самоврядування в Україні XVII-XVIII ст. Випуск VII. Запоріжжя: РА “Тандем У”, 1999. С. 32-38; Бевз М. Магдебурзьке право та урбаністичний уклад приватного міста-резиденції XVII-XVIII ст. (на прикладі м. Жовкви) // Українська академія мистецтва. Дослідницькі та науково-методичні праці. Вип. 7. Київ, 2000. С. 68-75; К. Присяжний, М. Бевз. Дослідження цегли в пам'ятках архітектури міста Жовкви // Вісник інституту „Укрзахідпроектреставрація“. Число 8. Львів: 1997. 21-32 та ін.

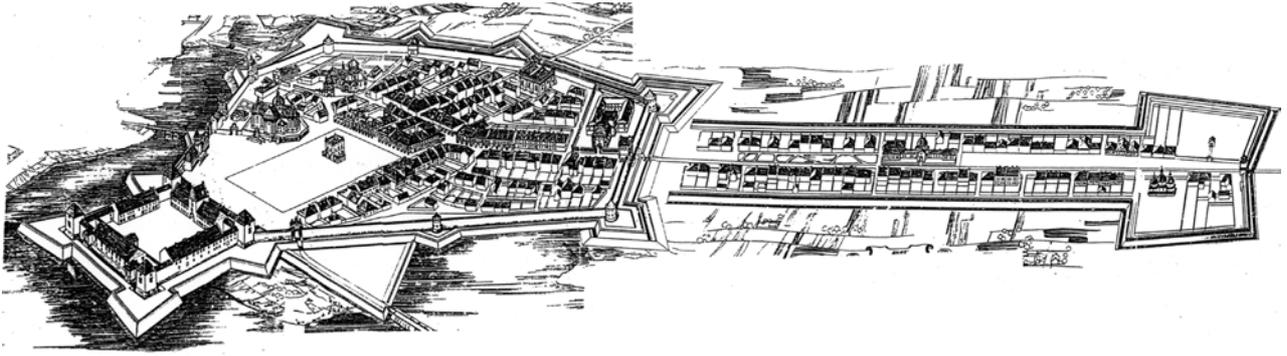
*Рис. 1. Середмістя Печеніжсина за кадастровою картою з 1859 р.
(Центральний державний історичний архів України в м. Львові. - Фонд 186, опис 7, стр. 58)*

Рис. 2. Макет до проекту детального планування нового міста, яке повинно було постати на місці Печеніжсина. Розробка інституту Діпроміст, м. Київ, 1975 р. (з архіву Івано-Франківського обласного управління в справах архітектури та містобудування)

Рис. 3. Реконструкція модульної розпланувальної сітки Жовкви кінця XVI ст., яка покладена в основу проекту регенерації планувальної системи міста (версія опрацьована автором; 2000 р.)

Рис. 4. Графічна реконструкція вигляду міста Жовкви станом на кінець XVII-початок XVIII ст. (теоретична версія М. Бевза, креслення О. Оконченко)

власника. Право на самоврядування Жовкві за Магдебурзьким взірцем було надано королівським декретом Сигізмунда III у 1603 році. Місто закладалось як приватне укріплене місто-резиденція. Часи виникнення міста відзначались постійною загрозою проведення військових дій на теренах Західної України та, зокрема, Галичини. Постійні війни зробили наші території однією з найактивніших у Європі зон будівництва нових міст-фортець у XVI-XVII ст. Майже всі ці нові міста були приватними, тобто закладались багатими власниками великих земельних латифундій і були водночас їхніми резиденціями. Ця епоха залишила нам надзвичайно цінні приклади містобудування, більшість із яких, на жаль, було реконструйовано або цілком знищено у пізніші часи (для прикладу, в Галичині – це планувальні структури та укріплення міст Гусятина, Княгиничів, Бурштина, Свіржа та багатьох інших).

Архітектурно-містобудівне вирішення Жовкви XVII ст. є дуже цікавим та навіть унікальним. Специфічною рисою ренесансових міст було правило закладення окремої площі перед резиденцією власника міста. Найчастіше ці площі закладались відокремлено від решти площ міста і формували спеціальний парадний простір перед палацом власника (для прикладу можна навести міста – Замостя, Квасталя та ін.). Одна із найістотніших особливостей Жовкви полягає у тому, що ця парадна площа тут виконувала також функцію головної громадської та торгової площі міста. Тобто водночас Жовква належить до так званого класичного планувального типу ренесансного міста, коли кільце чи квадрат оборонних стін замку одним боком дотикається до міського кільця укріплень, і в той же час є прикладом так званого „композиційного поєднання“ замку власника та головної площі міста. Цей тип укладу не був дуже поширеним. Можна навести лише кілька подібних міст з цього списку в Європі (крім Жовкви) – місто Красічин у Польщі, місто Сабб'юнету в Італії, Христیانпріс у Німеччині та деякі інші.

Сьогодні для міста Жовкви завдяки кількарічній співпраці районної адміністрації, жовківського громадського центру міського розвитку „Світло культури“ та науковців кафедри реставрації та реконструкції архітектурних комплексів університету „Львівська політехніка“ опрацьовано наукову та науково-проектну документацію, яка може бути основою для робіт із регенерації історичного ядра¹³ (рис. 3, 4).

¹³ Концепція регенерації і ревіталізації історичного ядра міста Жовкви та розвитку соціальної і туристичної інфраструктури. Жовква, 2000. 125 с., іл. (керівники розробки М. Кубай, М. Бевз). Опрацьована в 1999-2000 рр. Ця науково-проектна розробка пройшла необхідне затвердження на науково-методичних радах Львівського обласного управління в справах архітектури та містобудування та Управління охорони історичного середовища Державного Комітету України з будівництва, архітектури та житлової політики.

Подані два приклади ілюструють різні методологічні підходи до розвитку історичного міста. Приклад Жовкви підтверджує, що сучасна вітчизняна нормативно-правова база є загалом достатньою для проведення на належному рівні науково-проектних робіт з регенерації історичних міст. Тривогу викликає те, що на практиці подібні роботи з дослідження історичних міст (історико-архітектурні опорні плани), історико-архітектурної інвентаризації міст, опрацювання проектів регенерації історичних міст виконуються лише в поодиноких випадках. Такий стан може привести в недалекому майбутньому до того, що наші історичні міста втратять свої самотутні риси.

УДК 72. 031

Ю.Р. Диба

КРИМСЬКІ ВПЛИВИ В АРХІТЕКТУРІ РОТОНДОВИХ ХРАМІВ м. ГАЛИЧА XII—XIII ст. (про походження архітектурної композиції „Полігону”)

© Диба Ю.Р., 2001

Проаналізовано архітектурну композицію храму середини – другої половини XII ст., відомого у літературі як „Полігон” (м. Галич). Пропонується новий варіант графічного відтворення цієї пам'ятки, обґрунтовується можливість вважати її аналогом кримський баптистерій при „Уварівській” базиліці.

The article introduces the material of the researches of rotunda church middle or the second part of the 12th century – „Polihon”. The author found the main regularities of building the planning and space structure of the researched rotunda church and did her planning and volumetric-spacing reconstructions.

У 1882 році в урочищі „Карпів Гай” (на полі „Караїта”) біля села Залуква Л. Лаврецький та І. Шараневич розкрили фундаменти будівлі княжої доби, яку попередньо було названо ротондою [1]. Фундаменти обміряв Ю. Захарієвич (рис. 1, а). Зважаючи на складну форму зафіксованого плану пам'ятки, в літературі за нею закріпилася назва „Полігон”. У 1979 році повторні розкопки на об'єкті здійснив О. Іоаннісян. Дослідник з'ясував, що план Ю. Захарієвича не є документальною фіксацією, а, радше, спробою графічної реконструкції планувальної композиції. На думку О. Іоаннісяна пам'ятка є ротондою-квадрифолієм (рис. 1, б), який було побудовано незабаром після галицького Успенського собору, в середині – другій половині XII століття. Церква припинила існування у пізньому середньовіччі, а на її місці якийсь час функціонував цвинтар [2].

О. Іоаннісян також наводить приклади храмів-квадрифолій на території Центральної Європи (рис. 2, а-е), які, на його думку, є аналогами до галицької пам'ятки [3]. Особливу увагу дослідник акцентує на угорських квадрифоліях, стверджуючи наступне: *„Важным для нас является не только факт участия венгерского зодчего и мастеров-строителей в создании русских храмов, но и то, что здесь мы встречаемся с откровенно западным типом храма в древнерусском зодчестве”* [4].